

Teleurstellender zijn echter de tekortkomingen op meer analytisch niveau. Waarom de ANWB zo'n succes wordt is, ook na lezing van dit boek, nog steeds onbegrijpelijk. De enige verklaring lijkt te zijn dat Nederland aan het eind van de negentiende eeuw industrialiseert, moderniseert en rationaliseert, dus meer vrije tijd krijgt. En die dekselse voorzitter Bergsma weet, met 'de tirannie van het vriendelijke gezicht', alle mogelijkheden daarvan te benutten. Hier wreekt zich het feit dat geen moment gebruik is gemaakt van de (internationale) literatuur over geschiedenis en sociologie van vrije tijd, sport, natuurbeleven, belangenrepresentatie en wat dies meer zij. De literatuurlijst is dan ook buitengewoon schamel. Opmerkelijk is ook het politieke vacuum waarin de ANWB kennelijk opereert. Hoe lukte het deze vereniging de verzuiling als het ware te omzeilen, terwijl op een vergelijkbaar modern terrein als de radio wel degelijk de apartheid werd vastgelegd? Of behoorde de ANWB tot een soort liberale zuil, opgericht door sociaal-liberalen, geleid door burgemeesters, juristen, fabrikanten en handelaars, en vergaderend op zondag? En zo ja, waarom kwamen er dan geen protestantse en katholieke concurrenten? Hoe waren eigenlijk de contacten met (hoge) ambtenaren, wat vond men ten departemente van de ANWB, zou het niet voor de hand hebben gelegen om daar enig onderzoek naar te doen in het archief van waterstaat? Politiek is echter een blinde vlek. Symptomatisch is het feit, dat nergens in het boek zelfs maar vermeld wordt welke politieke partij Bergsma in de Eerste Kamer vertegenwoordigde.

Het is kortom jammer dat de schrijfster zich zo streng beperkt heeft tot een vrij feitelijk overzicht van de activiteiten van de ANWB, op basis van materiaal van deze organisatie zelf. De gegevens die ze presenteert doen regelmatig vermoeden, dat er een boeiender boek over geschreven had kunnen worden.

P. de Rooy

T. Anbeek, *Geschiedenis van de Nederlandse literatuur tussen 1885 en 1985* (Amsterdam Arbeiderspers, 1990, 314 blz., f55,-, ISBN 90 295 0055 7).

Anbeeks boek wordt uitdrukkelijk als handboek gepresenteerd. Wie er een adequate bespreking van wil geven dient zich daarom af te vragen of studenten Nederlands er een goede gids in vinden. Noch de lezer van de *BMGN* noch deze recensent is daarin echter geïnteresseerd. Laten we het boek dus op een andere manier bezien.

Anbeek schreef een geschiedenis van de Nederlandse letterkunde. Aangezien hij geen structuurloze opsomming van namen wilde geven, koos hij een thema dat hem de basis voor een verhaal zou verschaffen. Dat thema is op zichzelf niet nieuw. Vroeger zou men zeggen dat Anbeek zich voorstelde de grote stromingen in de Nederlandse literatuur te beschrijven. Nu spreekt men liever over 'systems of norms' of 'periodecodes'. Het gaat in Anbeeks boek dus om de in de geschiedenis optredende vernieuwingsbewegingen, en alleen die auteurs en die delen van hun werk komen voor behandeling in aanmerking die bijdragen tot zo'n vernieuwing hebben geleverd. Deze schrijvers verschijnen hier dan ook niet als individuen; hun werk wordt niet in zijn geheel besproken; zij worden niet gezien als persoonlijkheden die zich ontwikkelen en in de loop van de tijd veranderen. Ze krijgen geen jaartallen behalve als representanten van een stroming, generatie, vernieuwingsbeweging. We leren van Anbeek niet wanneer ze geboren werden of stierven maar uitsluitend op welk tijdstip zij probeerden iets te doen wat van de toen heersende code afweek.

Voor deze aanpak is zonder twijfel veel te zeggen en de algemene lezer van dit boek heeft er vaak groot profijt van. Anbeek geeft herhaaldelijk verrassende inzichten en fraaie analyses. Dit

is een erudiet en zeer gevoelig boek waarvoor men respect heeft. Toch overtuigt het niet helemaal en het is alsof Anbeek zelf niet zeker is van zijn zaak. Daar zijn diverse redenen voor te noemen. De eerste moeilijkheid, en zij is formidabel, vormt het ontbreken van 'stromingen' of 'bewegingen', op die van de Tachtigers en de Vijftigers na, natuurlijk. De Nederlandse letterkunde kent behalve deze twee eenvoudig geen gemakkelijk definieerbare scholen. Anbeek is zich daarvan beter dan wie ook bewust. Men voelt op vele bladzijden hoe hij heeft moeten zwoegen om de informatie die hij wilde verschaffen, in een kader te brengen. Er zijn plaatsen waar hij slechts door de stofte forceren zijn doel bereiken kan. Zo behandelde hij de originaliteit van onder anderen Van Schendel, Bordewijk en Vestdijk in het hoofdstuk over *Forum* omdat Ter Braak (die er zelf overigens bekaaid afkomt) hun waarde opmerkte.

De tweede moeilijkheid die Anbeek eigenlijk niet weet te overwinnen is het probleem van de waardering. Indien men zozeer de nadruk op de vernieuwingen legt ontstaan twee vragen: waren dit vernieuwingen die ook internationaal beschouwd zo kunnen worden geïnterpreteerd of vormden zij voor een belangrijk deel ontleningen aan buitenlandse voorbeelden? Ondanks alle moeite die Anbeek zich geeft om deze vraag te beantwoorden, blijft hij hier toch vaak heel onzeker over en weet de lezer niet precies waarheen het betoog leiden moet. Daarnaast komt het probleem van de acceptatie, dat door Anbeek merkwaardigerwijs in het geheel niet wordt gesteld. Wij krijgen niets te horen over het effect van de vernieuwingen buiten het wereldje van de literatoren zelf. Als gevolg daarvan taxeert Anbeek de invloed van bepaalde bewegingen mijns inziens soms niet voldoende evenwichtig. Indien hij het belang van de Tachtigers en Vijftigers ongeveer gelijkstelt, vergeet hij dat de Tachtiger stijl ook buiten de literatuur in de engere zin van het woord invloed had: kranten gingen in die stijl schrijven. Het effect van de Vijftiger stijl duurde korter en was zeer veel beperkter.

Deze overschatting van de Vijftigers wordt mede veroorzaakt — en nu raken wij de derde moeilijkheid — door het feit dat Anbeek alleen met betrekking tot de periode van 1880 en 1890 de politiek-sociale potentie van de letterkunde in de beschouwing betreft en zich niet afvraagt waarom die verbinding zich in de twintigste eeuw niet zo onontkoombaar opdringt. Dit is toch bepaald een kwestie die voor een geschiedenis van de letterkunde van belang is; zij wordt door Anbeek echter pas in zijn nawoord zonder veel commentaar vermeld. Hoe kwam het bijvoorbeeld dat de literatoren zich in de jaren zestig en zeventig verdiepten in ingewikkelde en soms zeer ontoegankelijke literair-theoretische bespiegelingen over de relatie tussen werkelijkheid en taal, hoewel sommigen van hen plezier hadden in de jeugdrevoltes van die tijd en die meenden te steunen? Er zou over deze zaken veel te zeggen zijn geweest.

Men moet deze opmerkingen niet als kritiek beschouwen. Zij zijn bedoeld als kanttekeningen bij een boek waarvan de hoofdfunctie, die van handboek, hier niet ter discussie werd gebracht. Het boek zelf echter stelt ernstige problemen met betrekking tot de natuur van de literatuurgeschiedenis. Deze problemen schijnen hier niet werkelijk te worden opgelost. Het siert de auteur dat hij herhaaldelijk toont zich dat beter dan iemand anders te realiseren; zijn boek immers eindigt met een nawoord vol goed geplaatste vraagtekens.

E. H. Kossmann

Th. B. F. M. Brinkel, J. de Bruijn, A. Postma, ed., *Het kabinet-Mackay. Opstellen over de eerste christelijke coalitie (1888-1891)* (Baarn: Arbor, 1990, 267 blz., f29,50, ISBN 90 5158 036 3).

Het optreden van het kabinet Mackay eenjaar na de grondwetswijziging van 1887 markeert in veel opzichten het begin van de moderne tijd in de Nederlandse politieke geschiedenis, de tijd